

Lot Blom

BEELDEN IN JE HOOFD

HANDLEIDING VOOR BEELDDENKERS

AnkhHermes

Inhoud

Inleiding 9

1. Het probleem 13

Dyslexie, ADHD en autisme 14

Lezen, een vrij nieuwe uitvinding 16

Een klein zaklampje 18

Meerdimensionaal denken 21

2. Dwalen is nuttig 23

Waarom beelddenken een talent is 26

Dwalen door ons brein 27

3. Het raamwerk van ons denken 29

Kan het zonder woorden? 33

Benoemen en begrijpen 37

Dimensies 38

Verbinding 43

4. Aren lezen en boeken 45

Beeldcultuur 47

Visueel geletterd 49

Van spreken naar lezen 52

Voorlezen 53

5. Er komt niet uit wat erin zit, maar wat zit er dan in? 56

Hoe kom je erachter of het om beelddenken gaat? 57

Tien eigenschappen van beelddenkers 58

Nieuwsgierigheid 58

Intensiteit 60

Essentie 60

Excellentie 61

Vrijheid 62

Logica 62

Gevoel 63

Verbeeldingskracht 64

Creativiteit 66

Synesthesie 68

Fotografisch geheugen 69

Wat hebben ze nodig? 70

6. Anders denken, anders leren 71

De vier routes 74

Eerste route: lezen met de verbeelding 75

Tweede route: eenzijdige visuele ontwikkeling 76

Derde route: een luisterprobleem dat visueel wordt gecompenseerd 77

Vierde route: systeemgerelateerde leerproblemen 77

Motivatie 79

Luisteren voor beelddenkers 83

Een beelddenker in de klas, tien tips voor de leerkracht 84

7. Anders (op)voeden 87

Kinderen als spiegels 89

Beelddenker 'in the spotlight' 90

Sokken breien 92

Na de counseling 93

De koningin van de nacht 93

Gezond en wel 94

8. Autisme en beelddenken 97

Autisme begrijpen 101

Een beetje auti 103

Salience-therapie 103

Keuze 109

9. Luisteren, kijken, voelen 112

Spotlight-counseling 112

Salience-therapie 113

Luistertherapie 113

Listening Fitness 115

The Listening Program 116

Audio-psycho-fonologie 116

Neurofeedback 117

Davis-counseling 118

Signaleren van beelddenken 120

HeartMath 122

Denken als Leonardo 123

10. De vlam van het menselijk denken 125

Beeldende woorden 128

In mijn hoofd is het altijd mooier 130

Ik ben de roos 131

Dansen is een taal 133

Begin met gebruik te maken van het talent 135

Eigenschappen van beelddenkers 137

Noten 140

Literatuur 142

1 Het probleem

In onze maatschappij wordt ervan uitgegaan dat iedereen informatie op dezelfde manier verwerkt. Maar er zijn kinderen die anders denken en informatie niet verwerken op de manier die van ze verwacht wordt. Ze raken gefrustreerd, kwijnen weg, of gaan zich juist heel opvallend gedragen. Wat ze op school presteren is niet in overeenstemming met hun intelligentie.

Deze kinderen kunnen geholpen worden door uit te gaan van hun denkwijze. Ze hebben een voorkeur voor visueel en ruimtelijk denken. Dit wordt ook wel beelddenken genoemd. Beelddenken is denken in beelden, en dat is meer dan plaatjes kijken. Ze maken gebruik van hun verbeelding om een onderwerp in gedachten van alle kanten op verschillende niveaus te bekijken en te overdenken. Je kunt het ook meerdimensionaal denken noemen of creatief denken. Creatief omdat nieuwsgierigheid hun motor is en meerdimensionaal omdat ze zich middels hun verbeelding ook in andere dimensies kunnen bewegen dan de vier waarin we ons lichamelijk bevinden.

Meerdimensionaal denken is een talent en geen stoornis of probleem. Het probleem dat het beelddenkend kind heeft, is dat het zich anders ontwikkelt dan andere kinderen, en daardoor niet kan beantwoorden aan de normen die gesteld worden. Het wordt vaak lastig, koppig, eigenwijs, chaotisch, dromerig, dyslectisch, autistisch of hyper genoemd. Er worden heel wat etiketten geplakt. Zelfs etiketten als: hersenstoornis, dom en gedragsprobleem. In werkelijkheid is het een leuk, talentvol, creatief kind, dat zelf niet meer weet dat het leuk, talentvol en creatief is. Je zou denken dat

zulke kinderen op school geprezen en gekoesterd worden om hun creatieve denkwijze. Het tegendeel is waar: met creatief denken scoor je in die omgeving geen punten.

Dyslexie, ADHD en autisme

Dyslexie

Leren lezen kan al een probleem zijn: ze struikelen over kleine woordjes zoals ‘de’ en ‘een’, maar lezen wel een woord als ‘dinosaurus’. Als vooral het lezen een probleem is, worden ze dyslectisch genoemd, of er wordt over een leerprobleem gesproken. Je zou het beter een lesprobleem kunnen noemen, want als je de lesmethode verandert leren ze uitstekend lezen. Hun creatieve denkwijze ‘klikt’ niet met de manier waarop tegenwoordig het lezen wordt aangeleerd. Omdat ze letters en woorden van verschillende kanten bekijken, raken ze in de war en is de betekenis verdwenen. Op school wordt verwacht dat ze deze tekens, die hen in verwarring brengen, als losse klanken opnoemen tot een woord ontstaat. ‘Buh ... ô ... ss’. De klanken zijn zo uit elkaar getrokken dat de betekenis van het woord voor de beelddenker verdwenen is. Ze moeten een geheel maken uit de delen, maar de delen zijn niet duidelijk en ze weten niet wat het geheel is. Een soort puzzel dus. Lezen wordt raden, en alleen de woorden die wat betekenis betreft een duidelijk beeld geven, lezen ze goed. Beter werkt het om ze de letters te laten aanwijzen en ze bij naam te noemen: ‘b, o, s’, en vervolgens te zeggen: ‘En hier staat “bos”’. Dan blijft het beeld intact en de instructie gaat in feite sneller omdat er niet geraden hoeft te worden en geen verwarring ontstaat.

De oplossing bestaat uit het bewust maken van de eigen denkwijze en het aanbieden van een voor hen geschikte methode om te leren lezen. Helaas wordt er in het Nederlandse onderwijs alleen gewerkt met fonetische lesmethoden, die bij deze kinderen averechts werken. Ze leren de letters van het alfabet alleen nog als klanken, niet als systeem. Terug naar de ouderwetse lesmethode waarbij het alfabet als systeem wordt gegeven, de letters bij

naam worden genoemd en vervolgens het hele woord wordt aan-geleerd, zou voor heel wat kinderen al een verbetering opleveren.

ADHD

Beelddenken is ook een snelle manier van denken, die soms niet 'spoort' met het fysieke tempo waarin we leven. Denken gaat dan sneller dan praten. Er ontstaat een faseverschil waardoor de expressie belemmerd wordt en het moeilijk is de juiste woorden te vinden. De snelheid van denken kan ook fysiek tot uitdrukking komen als hyperactiviteit. Verveling is er een gevolg van, de tijd in de buitenwereld gaat in dat geval te langzaam. Ook de tijd in de binnenwereld kan te langzaam gaan, dan is er weer te weinig activiteit. In beide gevallen is het lastig je te concentreren. Ze vervelen zich snel, vooral omdat het ze door het tempoverschil ontgaat hoe boeiend het leven is. Beelddenkers met dit probleem worden gezien als lui, sloom, dagdromer, of juist te druk, en ze krijgen het etiket ADD of ADHD.

Autisme

De problemen kunnen ook zijn ontstaan voordat de taal zich ontwikkelde. Dan gaat het niet over begrijpen of lezen van woorden, maar over het 'lezen' van de wereld om je heen. Ook daarbij kan het vermogen iets in gedachten van alle kanten te bekijken, tot verwarring leiden, omdat luisteren en voelen er een grote rol bij spelen. Beelddenkers zijn meestal zeer gevoelig. Ze nemen het geheel waar en zijn daar intens bij betrokken. Ze versmelten met hun omgeving en nemen dingen op die ze niet nodig hebben. Ze zwerven van het ene 'denkveld' naar het andere en verliezen hun gevoel voor tijd. Ze zijn met hun innerlijke beleving bezig zonder er een mentale structuur aan te geven. Vaak hebben ze geen duidelijk zelfbeeld, maar weten wel alles over een bepaald onderwerp. Losse fragmenten kunnen ze maar moeilijk met elkaar in verband brengen, waardoor ze dingen soms te letterlijk opvatten. Ze kunnen zo sterk empathisch zijn, dat ze hun meegevoel nauwelijks op één persoon kunnen richten. Ze begrijpen niet wat

oorzaak en gevolg is, waardoor ze zich niet sociaal gedragen. Deze kinderen krijgen al snel het stempel autistisch of PDD-NOS. Soms worden ze lastig, onhandelbaar of contactgestoord genoemd. Voor hen is meer nodig dan alleen een andere lesmethode. Ze moeten leren om kijken, luisteren en voelen op elkaar af te stemmen. Leren onderscheiden wat belangrijk is en leren de juiste verbindingen te maken. De verbinding met het zelf is nodig om de afstemming op het grotere geheel te kunnen maken. Je plaats in het grotere geheel in te nemen. Dan kan ook het sociale functioneren zich gaan ontwikkelen.

Dyslexie, ADHD en autisme zijn dus langs verschillende wegen uit het beelddenken te verklaren. De wetenschappers die de problemen van deze kinderen bestuderen, zoeken naar stoornissen die ze kunnen meten, uitgaande van een normale waarde. Een tekort in deze benadering is dat ervan uitgegaan wordt dat het onderzochte kind voldoende informatie heeft, terwijl beelddenkers door hun andere ontwikkeling deze informatie soms niet hebben. Wetenschappelijk onderzoek betreft meestal maar een deel van het geheel, en levert dan een soort kokervisie op, waarin alle genoemde problemen altijd hersenstoornissen zijn. Een kind dat het verschil tussen een 'b' en een 'd' niet hoort, moet vanuit die visie een stoornis in de hersenen hebben. Er worden miljoenen euro's besteed aan onderzoek bij baby's om deze stoornis maar zo vroeg mogelijk te kunnen vaststellen. En dat wordt als een vooruitgang beschouwd, want zo kan er al een etiket worden opgeplakt nog voor er problemen ontstaan. Dat geld had besteed kunnen worden aan beter onderwijs. Onderwijs in meerdere leerstijlen. Onderwijs waarbij de leraren weer pedagogen zijn en geen behandelaars.

Lezen, een vrij nieuwe uitvinding

Gelukkig zijn er ook wetenschappers die een ander geluid laten horen en eerlijk vertellen dat lezen geen aangeboren vaardigheid is. Lezen moeten we leren. Wie moeite heeft om te leren lezen,

heeft geen afwijking in de hersenen, maar een leerprobleem.

Professor Levelt, medeoprichter van het Max Planck Instituut, zegt: 'Om te kunnen lezen moet je een spraakklank aan een visueel patroontje kunnen koppelen. Het is een heel karwei om dat te leren. Dat is niet zo vreemd, want in het licht van de evolutie is geschreven taal een vrij nieuwe uitvinding, waar onze hersenen niet op zijn ingesteld. Onze hersenen kunnen taalklanken herkennen, evenals visuele patronen en patroontjes. Het combineren van deze twee mogelijkheden was voordat we geschreven taal gingen gebruiken nergens voor nodig. De eigenschappen die we in de oertijd nodig hadden om te kunnen jagen, zijn ingebouwd in ons systeem van denken.

Tegenwoordig hoef je niet meer te jagen, maar je moet wel kunnen lezen om te "overleven" in onze cultuur. Bij "overleven" denk je al snel aan instinct, aan automatisme. Lezen is geen instinct, je moet het leren. Omdat lezen geen natuurlijke neurologische functie van de hersenen is, kan dyslexie ook geen neurologische stoornis zijn, zoals vaak wordt beweerd. Wie moeite heeft met lezen, heeft moeite om het te leren.'

Deze tekst zou in een gouden lijstje aan de muur moeten hangen bij elke orthopedagoog en remedial teacher en zou op iedere school moeten worden voorgelezen in de klas. Helaas is deze kijk op leesproblemen totaal onbekend op scholen. Dyslexie is in het onderwijs tot ziekte verklaard.

Toch zul je nooit een neuroloog of een neuropsycholoog horen zeggen dat dyslexie met een hersenscan is aan te tonen. Ze weten dat het niet mogelijk is. Recent hersenonderzoek werpt bovendien een heel ander licht op de zaak. Er is namelijk ontdekt dat de hersenen zich vormen door de manier waarop ze gebruikt worden. Het systeem is flexibel. Iedereen ontwikkelt zijn hersenen anders. Dat maakt het moeilijk een standaard te bepalen. Een concertpianist heeft andere hersenen gevormd dan een stratenmaker. Je kunt ze eigenlijk niet met elkaar vergelijken. Beelddenkers zullen andere hersenen ontwikkelen omdat ze meer gebruik van hun verbeelding maken.

In haar boek *Het maakbare brein* beschrijft Margriet Sitskoorn hoe wij zelf invloed hebben op de vorming van ons brein. Ook legt ze uit dat de indeling en taakverdeling van onze hersenen niet zo vast bepaald zijn als vroeger gedacht werd. Daarmee staan de ideeën over de werking van de linker- en rechterhersenhelft, die inmiddels mythische vormen hebben aangenomen, ineens op losse schroeven.

Een klein zaklampje

We leven in een tijd waarin we verwachten dat ‘de wetenschap’ de oplossing van ons probleem vindt. In de praktijk van het leven is dat echter niet voldoende. Een wetenschapper onderzoekt namelijk alleen zijn eigen vakje. Het komt maar heel zelden voor dat wetenschappers uit verschillende disciplines hun onderzoeken naast elkaar leggen om te zien wat de raakvlakken en overlappingen zijn. Ze kijken naar delen, niet naar het geheel.

Als je *De Nachtwacht* van Rembrandt in het donker bestudeert met behulp van een klein zaklampje, zul je niet snel de grootsheid van dit werk ontdekken. En ook met twee zaklantaarns krijg je het geheel niet verlicht. Als er een restauratie moet worden verricht, zal de restaurateur eerst het geheel bestuderen voor hij in een hoekje begint. Hij zal zich inleven in de persoon van Rembrandt en de tijd waarin hij leefde. Hij zal ook de technieken van Rembrandt bestuderen. Er is veel onderzoek naar Rembrandt gedaan, maar het talent van Rembrandt is niet wetenschappelijk te verklaren. De restaurateur moet dus zelf talent hebben, maar ook invoelingsvermogen, vakkennis en intuïtie. Een restauratie is ingewikkeld. Meerdere takken van wetenschap kunnen er een bijdrage aan leveren. Uiteindelijk is het niet de wetenschap, maar de vakkundigheid en het talent van de restaurateur die het resultaat van de restauratie bepalen.

Zo is het ook in mijn vak. Beelddenkers kunnen effectief geholpen worden om hun problemen op te lossen door ze bewust te maken van hun manier van denken en ze vervolgens te helpen de

juiste voorwaarden voor 'leren' te scheppen. Daar is een 'restaurateur' voor nodig die inlevingsvermogen heeft en een creatieve denker is. Deze 'restaurateur' moet bovendien een goede pedagoog zijn die de bijdragen van de wetenschap in de juiste context kan plaatsen van datgene wat zijn cliënt daadwerkelijk nodig heeft. Het resultaat wordt niet alleen bepaald door de vakkundigheid van deze 'restaurateur', maar ook door het talent en de motivatie van de beelddenker zelf.

In het onderwijs is wetenschap echt een dogma geworden. Er gebeurt niets meer zonder dat het *evidence based* is, wetenschappelijk verantwoord. Een onderwijzer toetst een methode niet met zijn eigen vakkennis en gezond verstand, maar vraagt of het wel wetenschappelijk bewezen is. Zelfs als hij het effect van de methode door observatie kan vaststellen. De wetenschapper die in een tv-programma de vraag kreeg voorgelegd hoe het kon dat ik een dyslectisch kind zo goed had leren lezen, kon alleen maar uitbrengen: 'Dan was het geen dyslexie!' Wel grappig, want het betreffende kind had een, door hem goedgekeurde, dyslexieverklaring.

Er is veel onderzoek gedaan naar het belang van motivatie, aandacht en evenwicht als voorwaarden om goed te kunnen leren. Dat is precies waar ik van uitga, dus dat zit wel goed. Maar is het resultaat ook te meten? Want dat is wat de mensen willen ...

Het resultaat zou je best kunnen meten, daar hoeft je niet eens een wetenschapper voor te zijn. Maar wat valt er eigenlijk te meten? Tevredenheid? Beter functioneren? Beter lezen? Allemaal heel relatieve begrippen. Beelddenkers zijn heel verschillend en hun problemen zijn telkens weer anders. De oplossing is ook niet altijd hetzelfde. En voor wetenschappelijk onderzoek naar resultaten moet je vergelijkingen kunnen maken. Je hebt minstens twee groepen nodig. De controlegroep moet vergelijkbaar zijn met de onderzochte groep. Je kunt dus niet beelddenkers die problemen hebben, vergelijken met beelddenkers zonder problemen. Je selecteert een groep beelddenkers met problemen, liefst met zo veel mogelijk vergelijkbare kenmerken zoals zelfde leeftijd,

achtergrond enzovoort. Ook de problemen moeten hetzelfde zijn. Deze groep verdeel je dan in twee groepen. De ene groep help je niet en de andere wel. En het onderzoek moet natuurlijk door een neutrale buitenstaander worden verricht, die selecteert wie er wel en wie er niet wordt geholpen.

Hier rammelt iets. We denken niet meer na over proefpersonen. Het gaat niet over een zalfje dat je wilt uittesten, het gaat over mensen. Mensen met een leerprobleem. In de praktijk betekent dit soort onderzoek dat kinderen niet worden geholpen omdat je wilt bewijzen dat de hulp die ze zouden kunnen krijgen effectief is.

Wat voor onderzoek is er dan wel toepasbaar in het onderwijs? Dat is niet zo moeilijk: wat je wel kunt vergelijken is de ontwikkeling van de hersenen in een bepaald stadium. Je kunt kinderen met leeftijdgenoten vergelijken wat de ontwikkeling betreft. Maar ook daar moet je niet te snel conclusies uit trekken, want het is mogelijk dat een achterstand ten opzichte van leeftijdgenoten slechts een momentopname is. Een kind kan immers plotseling een spurt maken en juist vooruit gaan lopen in ontwikkeling. Je moet dus niet meteen etiketten gaan plakken. Je kunt dergelijk onderzoek wel individueel gebruiken om te weten te komen waar misschien wat extra aandacht aan besteed moet worden.

De neuropsycholoog professor Jelle Jolles van de Universiteit Maastricht zegt dat de rijping van de hersenen zeker tot ons eenentwintigste jaar duurt. Dat besef is nuttig en je kunt de opvoeding erop aanpassen. Ouders, wanhoop niet. Je lastige puber van vijftien heeft gewoon onrijpe hersenen en kan al die zelfstandigheid en verantwoordelijkheid nog niet aan. Gewoon langzaam doseren en dan komt het vanzelf goed!

Zo zijn er meer recente ontdekkingen in de wetenschap die toepasbaar zijn in de praktijk. Een voorbeeld daarvan is de ontdekking dat de hersenen leerbaar blijven. Wat je doet blijft invloed hebben op de vorming van je hersenen. In de gezondheidszorg voor ouderen is dat opgepakt en hersengymnastiek voor bejaarden is dan ook heel populair. Maar een kind dat moeite heeft de juiste

woorden te vinden, krijgt geen hersengymnastiek. Dat kind heeft een verbale 'stoornis' en moet behandeld worden. We behandelen graag. Wie verlegen is heeft een 'stoornis in de verwerking van sociale communicatie'. Kan ook behandeld worden. Heb je moeite met leren lezen? Dan kun je zelfs kiezen uit meerdere 'stoornissen': je magnocellen werken niet, of je hersenen zijn niet in staat de juiste klank-tekenkoppeling te maken ... De behandelaars staan in de rij om deze 'stoornissen' te behandelen.

Het idee van leerbare hersenen geeft opening naar heel andere mogelijkheden en is eigenlijk de beste verklaring voor het effect van mijn werk met beelddenkers. Ik maak beelddenkers bewust van hun denkwijze, en dan gaan die hersenen meteen aan de gang. Je maakt namelijk iets wakker wat in meerdere of mindere mate tot de mogelijkheden van elk stel hersenen behoort.

Meerdimensionaal denken

De taalkundige Steven Pinker zegt in zijn boek *How the mind works* dat alleen waarnemen al een zo ingewikkelde functie is dat we er meerdimensionaal voor moeten kunnen denken. En hij is niet de eerste die het zegt. Je kunt het bij Plato al vinden. Wat is dat meerdimensionaal denken waar wij mensen blijkbaar toe in staat zijn? Is dat iets wat iedereen doet? Als we Pinker moeten geloven doe je het al op het moment dat je iets waarneemt. Een robot kan wat hij waarneemt maar op één manier plaatsen en verwerken. Wij mensen zien veel meer dan wat we met onze ogen zien. We zien niet alleen de afmetingen van iets, we zien ook de tijd en de ruimte. We nemen de context waar. Daarbij gaat het al om minstens vier dimensies. Meerdimensionaal denken is dus heel normaal. Het begint met waarnemen, en wat je waarneemt verwerk je op een bepaalde manier. De manier van informatie verwerken en een plek in het geheugen geven, is niet voor iedereen hetzelfde, al zijn er natuurlijk overeenkomsten aan te wijzen. Dat mensen verschillende manieren van denken ontwikkelen, heeft vooral te maken met eigen voorkeur en met de toepassingen die

ieder in zijn leven zoekt. Veel mensen gebruiken voornamelijk een lineaire structuur, waarin volgorde een grote rol speelt. Lijndenkers kun je ze noemen. Lijndenken is handig en biedt in het dagelijks leven grote voordelen. Je zorgt dat je niet verder denkt dan de te volgen stappen. Je doet gewoon wat je moet doen en de kans dat het fout gaat is klein. Beelddenkers nemen meerdere stappen tegelijk, waardoor je sneller en vaker dan bij lijndenken in meerdere dimensies geraakt. Het voordeel van beelddenken is dat je dieper ingaat op wat je doet, omdat je er meer bij kunt betrekken. Als je iets van meerdere kanten bekijkt, zie je veel mogelijkheden en kun je meer begrijpen. Je bent creatief en krijgt gemakkelijk nieuwe inzichten. Het nadeel is dat je niet altijd doet wat je moet doen en dat de kans dat het fout gaat groter is. Het kan zijn dat je afdwaalt, in de war raakt of bepaalde verbanden niet ziet. De informatie die je opneemt is dan onjuist of onvoldoende. Beelddenken is handig, maar heeft bijwerkingen, zou je kunnen zeggen. Het is geen stoornis, maar een menselijke eigenschap die zich tot een talent kan ontwikkelen: het meerdimensionale denken. In de huidige beeldcultuur is het zelfs een groot voordeel als je er goed in bent.

Hier ligt de sleutel waarmee we de deur voor deze kinderen met een probleem kunnen openen. Zij bezitten dit talent al in ruime mate, maar zijn zich daar totaal niet van bewust. Wat ze wel ervaren zijn verwarring en frustratie. Hun onderscheidingsvermogen is belemmerd geraakt door de bijwerkingen van het beelddenken. Wat ze nodig hebben om weer gemotiveerd te raken, is opheldering en focus. En dat is nog maar de eerste stap in het proces. Als ze hun natuurlijke aanleg gaan begrijpen en de voordelen van hun eigen denkwijze in het leerproces kunnen benutten, zullen ze ook openstaan voor andere denkwijzen en daar de voordelen van inzien. Ze moeten zich realiseren dat hun manier van denken anders is, maar krachtig. Het is vanuit hun kracht dat je ze kunt helpen.